

4. vaja

***POZNAVANJE
SLOVENSКИH KRAJEV IN
DOMAČEGA KRAJA***

Ljubljana

Ljubljana se razprostira v kotlini na 298 m nadmorske višine. Je mesto z baročnim starim jedrom pod zelenimi pobočji Grajskega griča, s secesijskimi palačami in mojstrovinami svetovno znanega arhitekta Jožeta Plečnika.

Ima srednjeevropsko podnebje, ki je odvisno tudi od medsebojnih vplivov toplega Jadranskega morja in hladnega alpskega gorovja. Najhladnejši mesec je januar s povprečno temperaturo -2°C , najtoplejši pa julij, ko je povprečna temperatura okoli 20°C . Med Grajskim gričem in Rožnikom teče skozi mesto reka Ljubljanica (imenovana tudi "Reka sedmih imen"), ki izvira v kraškem zaledju, 10 kilometrov severovzhodno od mestnega središča pa se izliva v Savo.

Razgibana preteklost Ljubljane je nedvomno posledica njene lege na prehodu iz srednje Evrope na jug v Sredozemlje in na drugi strani na Vzhod. Skozi ljubljanska vrata so se živahno selili narodi in ljudstva. Pred več kot petimi tisočletji - kolikor jih Ljubljani pripisujejo arheologi, je močvirnat svet na tem področju gostil mostiščarske naselbine, v katerih so prebivali koliščarji, ki so se prevažali v čolnih izdolbenih iz debla, imenovanih drevaki. Prvim staroselcem, katerih imena so nam neznana, so v pozni bronasti dobi sledili Iliri. Nekako v 3. stoletju pr. n. št. pa so Ljubljansko kotlino poselili Kelti. Vsa ta ljudstva so o svojem obstoju pustila le malo sledi.

Več dokazov o bivanju na tem prostoru so pustili Rimljani, ki so sem prišli petdeset let pred začetkom našega štetja in na jugozahodu današnje Ljubljane zgradili mesto Emona. Naselbino so obdali z obzidjem. S svojim strateškim položajem je imelo mesto pomembno vlogo v številnih vojnah, bilo pa je tudi pomembno zgodnjekrščansko središče, s cvetočo trgovino.

Prva pisna omemba Ljubljane izvira iz leta 1144, ko se je imenovalo Laibach, dve leti kasneje, 1146, pa se pojavi slovenski zapis imena Luwigana.

Po potresu leta 1511 je mesto dobilo renesančno podobo. Zgradili so zidane hiše, saj so bile pred tem večinoma lesene. Začelo se je obdobje reformacije, oz. protentantizma, v katerem je Ljubljana doživela velik napredek v duhovnem smislu. V času protestantizma je Ljubljana dobila prvo srednjo šolo, javno knjižnico in tiskarno. Ljubljana že od vsega začetka živi pod močnim vplivom Mediterana. V deželo so začeli prihajati številni tuji mojstri, ki so ob svojem delu šolali domače umetnike in stavbarje ter v deželo prinesli duh baroka, ki je začel prekrivati renesančno podobo mesta. Krono baročnim delom je dal Francesco Robba; pred mogočni novi Rotovž je postavil Vodnjak treh kranjskih rek.

Ko so Francozi zasedli Kranjsko, so jih Slovenci sprejeli z odprtimi rokami, saj so uvedli načelo enakosti pred zakonom. Ljubljana je proti plačilu za štiri leta (1809-1813) postala prestolnica Ilirskih provinc. V tem času se je mesto močno razširilo, veliko spodbudo pa so Francozi dajali tudi razvoju slovenske kulture. Ljubljana je dobila tudi prvo visoko šolo. Najpomembnejši dogodek v prvih letih obnove avstrijske oblasti je bil ljubljanski kongres "Svete alianse" leta 1821. Preprečil naj bi prizadevanja narodov za uvedbo političnih svoboščin in ustavnega življenja.

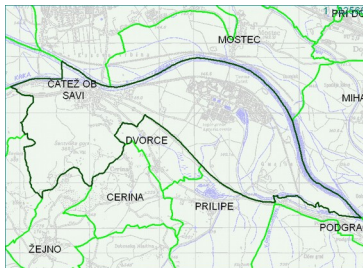
Leta 1849 je v Ljubljano z Dunaja po železni cesti pripeljal prvi vlak in osem let kasneje je bila dokončana še povezava s Trstom. Leta 1895 je Ljubljana doživela že drugi hujši potres, v katerem je bil porušen večji del mesta. Obnovo so večinoma izvajali Avstrijci, ki so v Ljubljano pripeljali secesijski slog. Skupaj z obnovo pa so bile vpeljane tudi civilizacijske pridobitve tistega časa (vodovod že leta 1890, elektrika 1897, kanalizacija 1898, tramvaj 1901).

Ljubljana je danes politično in kulturno srce slovenskega naroda, prav tako pa je tudi pomembno trgovsko, poslovno, kongresno, sejensko, prometno, znanstveno in izobraževalno središče Slovenije. V Ljubljani danes živi 270 tisoč ljudi. Čeprav se po svoji velikosti uvršča med srednje velika evropska mesta, ima vse, kar premorejo druge prestolnice: muzeje, galerije, Univerzo s tremi umetnostnimi akademijami, kjer skupaj študira približno 25 tisoč študentov, Akademijo znanosti in umetnosti z vsemi pripadajočimi inštituti, med katerimi sta najpomembnejša Institut Jožef Stefan in Kemijski inštitut. Tukaj je tudi ena najstarejših filharmonij na svetu in poleg nje še trije simfonični orkestri ter cela vrsta poklicnih in amaterskih gledališč. Središče osrednjih kulturnih dogajanj je kompleks dvoran in razstavnih prostorov v Cankarjevem domu. Med številnimi knjižnicami, od strokovno specializiranih do splošno izobraževalnih, je najpomembnejša Narodna in univerzitetna knjižnica, ki danes hrani prek 1500000 knjig.

Ljubljanski Klinični center je s svojo visoko strokovno in znanstveno ravno eno izmed najbolj znanih središč praktične medicine na svetu, posebno na podočju kardiologije, ginekologije, medicine ožilja, plastične kirurgije in porodništva.

Vedno živahnejše trgovsko in poslovno življenje mesta ter bliskovito naraščajoča administracija s tujimi diplomatskimi predstavništvi dajeta mestu svetovljanski navdih. Vrvež prestolnice pa blažijo številni parki in gozdnate površine, ki se ponekod povsem približajo mestnemu središču.

Čatež ob Savi

Čatež ob Savi je gručasta vas na obeh straneh avtoceste Ljubljana-Zagreb, ki jo deli v večji Gornji in manjši Spodnji Čatež. Oba dela povezuje zgoraj nadvoz, niže v ravnini podvoz. Jedro starega naselja je nad cesto na Gričku ob cerkvi in starem šolskem poslopiju, od koder so razvrščene nove hiše na terasah pod gozdnatim pobočjem Šentviške gore (384 m) v smeri proti Dvorcam. Med cesto ob Krki in avtocesto je strm gozdnati Čateški Grič (191 m), kjer je na travnati jasi več letoviških hišic.

Vodovod imajo od leta 1960 iz izvira Podklena. Od leta 1968 črpajo vodo tudi iz studenca Bašanovca, ki je na polju blizu Dvorc. Do takrat so uporabljali talno vodo iz vodnjakov, vodo studenca Pri Jurčinki nad vasjo in vodo iz Studenčka v skalni steni Čateškega Griča. Čatež ima od leta 1966 urejeno kanalizacijo in asfaltirane ceste.

Krko, ki se izliva pod vasjo v Savo, prečka pod Čateškim Gričem leta 1906 zgrajen most, ki seže preko Vrbine in Save do Brežic 527 m daleč. Leta 1972 je bil dograjen železobetonski most pod izlivom Krke čez Savo, ki meri 360 m. Od Save do vzhodja Šentviške gore se razprostira pretežno intenzivno obdelana ravnina. Nekdanja Čateška gmajna med Čatežem in Čateškimi toplicami, kjer je pasel črednik ok. 100 glav goveje živine do zgraditve avtoceste 1958, je zdaj last kmetijskega in trgovskega podjetja Agrarie Brežice, ki jo intenzivno obdeluje. Tu ima nad 16 ha breskovih nasadov, medtem ko vzdržuje zraven Čateških Toplic cvetlične nasade v zastekljenih rastlinjakih in zastekljenih nizkih gredah, kjer goji vse leto - pozimi s pomočjo termalne vode - nageljne, vrtnice, asparaguse in lončnice.

V Čatežu ima svoj obrat novomeška vodna skupnost za regulacijo voda in vzdrževanje brežin. V naselju je veliko čebelarjev, kmetovanje pa je po opustitvi čredništva v močnem

nazadovanju. Ljudje so zaposleni v vrtnariji Agrarie, pri splošni vodni skupnosti, v Čateških Toplicah in Brežicah.

Cerkev sv. Jurija je bila zgrajena leta 1833 in gotovo navezuje na starejšo prednico. Sedanja stavba je rezultat prezidave v poznobaročni tradiciji z motivom zvonika, ki je vkomponiran v fasado. Oprema cerkve je iz 19. stoletja, pražupnija pa je bila prvič omenjena že leta 1323. Na Šentviški gori stoji daleč vidna cerkev sv. Vida. V oblikah še romanska stavba s podolžno pravokotno ladjo in polkrožno apsido ima že gotske formalne člene, ki se kažejo v portalnem kamnitem okviru in okencih v J steni ladje. Od opreme ni ničesar ohranjenega. Šola je v naselju od leta 1858, 10. septembra 1943 je šolsko poslopje pogorelo, leta 1951 pa so zgradili novo stavbo.

K naselju spadajo 1,5 km oddaljene Čateške Toplice, ki so na aluvialni ravnini V od tod. Topli vreli so bili najdeni leta 1797. potem ko jih je leta 1824 zasula savska povodenj, so jih leta 1854 ponovno odkrili. Lastniki vrelecev so bili do leta 1945 Attemsi iz Brežic. Ti so dovolili brežiškemu frančiškemu Edvardu Zagorcu, da je tu postavil zasebno kopališče. Leta 1924/25 so Toplice modelnizirali v sodobno zdravilišče, po najdbi novih toplih vrelecev pa so zgradili nove kopališke objekte. Danes so Čateške Toplice ene izmed najbolj znanih zdravilišč doma in po svetu. Topliška voda ima stalno temperaturo 57,2°C. Ti najtoplejši vreli v Sloveniji, spadajo med akrototerme in so radioaktivni.

V kraju sta bila najdena dva rimska napisna kamna, eden med njimi je miljnik. Jeseni 1941 so Nemci izselili 57 družin, da so napravili prostor Kočevarjem. Na stavbi krajevnega urada je plošča v spomin 6 padlim borcem in 2 žrtvama fašističnega nasilja. Okrog cerkve sv. Vida je domnevna prazgodovinska naselbina, ki pa še ni raziskana.

Krško

Krško stoji ob sklepu savske soteske, kjer stopa reka na široko Krško polje, preko katerega se na južnem obrobju lenobno vije reka Krka. Razpostavljeno je na obeh bregovih Save. Nad desnim bregom reke se dvigajo vzpetine Rore, Johi in Trška gora; njen levi breg pa spremljajo nekoliko v ozadju vinorodni Sremič, ki se najvišje dviga v Grmadi, Kremen in Libna (395 m). Ob njihovem vznožju poteka železniška proga Zidani Most - Zagreb.

Občina, ki sta ji v preteklosti industrija in energetika oblikovali njeno razpoznavnost, je v devetdesetih letih močno spremenila nekdanjo gospodarsko strukturo.

Mesto Krško je nastalo na obeh bregovih reke Save. Staro mestno jedro je obnovljeno, kar daje mestu sliko urejenosti in značilnost upravnega središča, ki izpolnjuje celo širšo, pokrajinsko dimenzijo. Novi del mesta na Vidmu se je uredil skupaj z dograditvijo Nuklearne elektrarne Krško in Tovarno celuloze in papirnico. V to industrijsko cono pa spadata vsekakor še posodobljena brestaniška elektrarna in program kartonaže.

Krško je znano tudi po speedway dirkah, kjer so na stadionu tekmovali že svetovno znani vozniki.

Legra krške pokrajine in njen relief sta ugodna za razvoj kmetijske in turistične dejavnosti. Pridne roke domačinov so prisojne griče krške kotline spremenile v rodovitne vinograde in sadovnjake z bogatimi nasadi jablan, hrušk, breskev, sliv in marelic. Uveljavljena blagovna znamka je avtohtono vino 'Cviček'.

Turizem je panoga, ki ima realne možnosti za razvoj. Naravne in kulturno-zgodovinske danosti nudijo priložnosti za vlaganje v turistično dejavnost. Krški grad je zob časa spremenil v razvaline. Zgrajen je bil v zgodnjem srednjem veku in postal leta 1202 last

salzburške nadškofije. Pozneje so ga imeli Celjani. Ko so leta 1456 izumrli, so ga dediči njihove posesti Habsburžani dali v dosmrtno uživanje vdovi zadnjega Celjana Ulrika II. Katarini, hčerki srbskega despota Jurija Brankovića, ki pa se mu je kmalu odpovedala. Pozneje je grad večkrat menjal lastnike in je od začetka 19. stoletja, ko ni v njem več nihče bival, naglo razpadal. Nanj sedaj spominja sama pripoved o nesrečni ljubezni med Veroniko Deseniško in Friderikom Celjskim.

Da je bilo Krško obljudeno že v rimski dobi, pričajo rimski napisni kamni, med njimi na prvotnem mestu najdeni kamen na dvorišču župnišča. Gotovo je bilo tu takrat savsko pristanišče. Kraj se prvič omenja leta 895, ko je tu kralj Arnuf podaril bavarskemu plemiču Valtunu neka posestva. Po zavrnitvi madžarskih napadov v drugi pol. 10. stoletja je Krško pripadlo savinjski marki, ko je ta 1036 razpadla, pa mejnim grofom kranjske marke. Kasneje je postalo last salzburške nadškofije, leta 1373 pa si je krški grad z naselbino pod njim pridobil celjski grof Herman II. Po izumrtju Celjanov je prešlo v posest Habsburžanov.

S Krškimi so povezana imena pomembnih mož, ki so ustvarjali slovensko zgodovino. Izmed številnih omenimo samo nekatere. Adam Bohorič, rojen v okolici Brestanice, je bil slovenski slovničar in prvi šolnik. V Krškem rojeni Jurij Dalmatin, njegov učenec, je leta 1584 prevedel celotno Biblijo v slovenski jezik. Tu je živel zgodovinar Janez Vajkard Valvasor, ki je z delom Slava Vojvodine Kranjske ponesel sloves Slovenije pa vsem svetu.

VIRI:

Občina Krško [Spletna stran]. 2003. [citirano 15. novembra 2003.] Dostopno na internetu na naslovu: <http://www.hermes2.net/obcina/>

Mestna občina Ljubljana [Spletna stran]. 2003. [citirano 14. novembra 2003.] Dostopno na internetu na naslovu: <http://www.ljubljana.si>

Orožen Adamič, M. idr. *Krajevni leksikon Slovenije*. Ljubljana: DZS, 1995. ISBN 86-341-1141-5

Savnik, R. *Krajevni leksikon Slovenije: III. knjiga - Svet med Savinjskimi Alpami in Sotlo*. Ljubljana: DZS, 1976.

Statistični letopis Republike Slovenije 1992

Zavod za turizem občine Brežice [Spletna stran]. 2003. [citirano 18. novembra 2003.] Dostopno na internetu na naslovu: <http://www.turizem-brezice.info>